

ČLANCI – ARTICLES – ARTIKEL

UDK 371.3:811.163.42'366'367.625

Izvorni znanstveni članak

Primljen 3.11. 2015.

Prihvaćen za tisak 6.6. 2016.

Darko Matovac**Sanda Lucija Udier**

Sveučilište u Zagrebu

Modeli poučavanja značenja glagolskih prefikasa i prefigiranih glagola u nastavi hrvatskoga kao inoga jezika

U prvome dijelu rada raspravlja se o dvama postojećim modelima poučavanja značenja glagolskih prefikasa i prefigiranih glagola u nastavi hrvatskoga kao inoga jezika (HIJ) – o glagolocentričnom poučavanju po modelu *glagoli u kontekstu* te o prefiksocentričnom poučavanju po modelu *prefiks po prefiks*. Uz dobre strane postojećih modela uočavaju se, međutim, i njihovi nedostaci te se utvrđuje potreba za razvojem novoga modela poučavanja. U radu se predlaže model poučavanja teorijski utemeljen na opisima prefikslnih značenja i procesa glagolske prefiksacije nastalima u okviru kognitivne lingvistike. Pretpostavlja se da će taj novoosmišljeni kognitivnolingvistički model zbog svoje konkretnosti, jednostavnosti, logičnosti, zornosti i primjenjivosti biti superioran prethodnim dvama modelima.

Ključne riječi: glagolski prefiksi; prefigirani glagoli; hrvatski kao ini jezik; glotodidaktika; kognitivnolingvističko poučavanje.

1. Značenje glagolskih prefikasa u poučavanju hrvatskoga kao inoga jezika

Može se pretpostaviti da se svaki jezični stručnjak koji se bavi poučavanjem hrvatskoga kao inoga jezika (HIJ-a) našao pred poteškoćom kad je svojem studentu i(li) učeniku, neizvornom govorniku, trebao objasniti značenje pojedinih glagolskih

prefikasa i prefigiranih glagola. Da su značenja prefigiranih glagola neizvornim govornicima hrvatskoga jezika često teško razumljiva i usvojiva, pokazuju i odstupanja koja se redovito nalaze u njihovoj pisanoj i govornoj proizvodnji, a koja su prisutna i na najvišim stupnjevima poučavanja kada su studenti i(li) učenici doseg-nuli već razmjerno visoku razinu jezične kompetencije. Kao primjer možemo na-vesti odstupanja prisutna u pisanim tekstovima studenata HIJ-a na razini B2 po ZEROJ-u:¹

- (1) *U 2001. godini **izdignut je** njezin kip koji je pravo umjetničko djelo. (izdig-nuti umjesto podignuti)*
- (2) *To je lijepi vrt u kojem se svi **ukupljaju**. (ukupljati umjesto okupljati)*
- (3) *Zato suvremeni ljudi često pretjeruju s njihovom uporabom i većina ne mo-že **izmisliti** svoj život bez njih. (izmisliti umjesto zamisliti)*
- (4) *Zbog takvog ponašanja **postala je** ideja za dan bez automobila ili cigareta. (postati umjesto nastati)*
- (5) *Ne samo da provodimo više vremena u virtualnom svijetu i da je ljudski kontakt za nas teži, nego ponekad može ovisnost o toj vrsti komunikacije nas **uštetiti** psihički i fizički. (uštetiti umjesto oštetiti)*

Kao što se vidi iz navedenih primjera, u studenata i(li) učenika HIJ-a vidljive su dvije vrste odstupanja – izbor postojećega prefigiranoga glagola čije značenje ne odgovara kontekstu (*izdignuti* umjesto *podignuti*, *izmisliti* umjesto *zamisliti*) i stva-ranje novog, u hrvatskome jeziku neovjerenoga prefigiranoga glagola (**ukupljati*, **uštetiti*).

Tumačenje značenja glagolskih prefikasa i prefigiranih glagola, posebno razli-kovanje sličnoznačnih prefigiranih glagola, izazov je i za izvorne govornike. Pone-kad čak i jezični stručnjaci vrlo teško uspijevaju objasniti, na primjer, u čemu je ra-zlika u značenju sljedećih blisko značnih izraza: *politi vodom* i *zaliti vodom*, *zaveza-ti psa*, *svezati psa* i *privezati psa*, *nabrojiti knjige* i *pobrojiti knjige*, *izbrojiti novac* i *prebrojiti novac*, *oboružati vojsku* i *naoružati vojsku*, *opločiti zid* i *popločiti zid* i sl. To govori u prilog tvrdnji da su tumačenja značenja glagolskih prefikasa i prefigi-ranih glagola relevantna lingvistička tema, a što potvrđuje i njezina artikulirana znanstvena refleksija u suvremenome hrvatskom jezikoslovlju, posebice u okvirima kognitivnolingvističkih pristupa (Belaj 2008; Šarić 2012; Šarić 2013; Šarić i

¹ Navedeni primjeri preuzeti su iz eseja studenata HIJ-a na kolegiju *Jezične vježbe iz hrvatskog kao inog jezika 5* na *Croaticum* – Centru za hrvatski kao drugi i strani jezik u ljetnom semestru aka-demske godine 2014./2015.

Tchizmarova 2013; Šarić 2014a; Šarić 2014b; Matovac 2015a). Također, primjena suvremenih tumačenja u nastavi HIJ-a relevantna je glotodidaktička tema koja se tek odnedavna počinje studioznije istraživati (Čilaš Mikulić 2014; Udier, Mikelić Preradović i Boras 2015; Matovac 2015b).

2. Postojeći didaktički modeli poučavanja prefigiranih glagola u nastavi HIJ-a

Da se sve donedavno proučavanju značenja glagolskih prefikasa i prefigiranih glagola u nastavi HIJ-a nije pristupalo dovoljno ozbiljno, pokazuje i činjenica da su glagolski prefiksi kao jezično gradivo zastupljeni tek u najnovijim udžbenicima HIJ-a. Jedini udžbenici za poučavanje HIJ-a u kojima se obrađuje značenje glagolskih prefikasa i prefigiranih glagola (Čilaš Mikulić, Gulešić Machata i Udier 2008; Čilaš Mikulić, Gulešić Machata i Udier 2011; Udier i Gulešić Machata 2014; Čilaš Mikulić, Gulešić Machata i Udier 2015) bilježe dva artikulirana didaktička pristupa poučavanju glagolskih prefikasa – poučavanje po modelu *glagoli u kontekstu* i poučavanje po modelu *prefiks po prefiks*.

2.1. Glagolocentrični model poučavanja značenja glagolskih prefikasa i prefigiranih glagola (model glagoli u kontekstu)

Kronološki prvi glotodidaktički model poučavanja značenja glagolskih prefikasa i prefigiranih glagola, dakle model koji je bio prvi razvijen i s kojim su se učenici HIJ-a prvim susreli, glagolocentričan je i naziva se poučavanjem po modelu *glagoli u kontekstu* (Čilaš Mikulić, Gulešić Machata i Udier 2008; Čilaš Mikulić, Gulešić Machata i Udier 2011; Čilaš Mikulić, Gulešić Machata i Udier 2015). Taj se model temelji na okupljanju prefigiranih glagola nastalih prefiksacijom jednoga glagola različitim prefiksima te na tumačenju značenja koja ti prefigiranih glagoli imaju.

Kako je koncipirano poučavanje glagola u kontekstu, pokazano je u Tablici 1 na primjeru glagola *pisati* i glagola koji su nastali prefigiranjem toga glagola različitim prefiksima: *napisati*, *opisati*, *zapisati*, *ispisati*, *dopisati*, *potpisati*, *upisati* i *prepisati* (Čilaš Mikulić, Gulešić Machata i Udier 2011: 32). Tumačenje značenja prefigiranih glagola donosi se u tablicama koje se sastoje od navođenja primjera rečenice u kojoj se pojedini glagol tipično pojavljuje, navođenja samoga glagola i tumačenja značenja glagola. Za tumačenje značenja prefigiranih glagola upotrijebljene su definicije tih glagola iz postojećih, tiskanih i internetskih, jednojezičnih rječnika hrvatskoga jezika (*Hrvatski jezični portal*; Anić 1998; Šonje 2000), a koje su

dodatno prilagođene kako bi bile preciznije te razumljivije i informativnije za neizvorne govornike.

Tablica 1: Primjer modela *glagoli u kontekstu* (Čilaš Mikulić, Gulešić Machata i Udier 2008)

Pišem mejlove svaki dan.	pisati	= bilježiti slova na papir i sl.
Napisala sam mu poruku.	napisati	= sastaviti tekst
Učenici su opisali svoj stan.	opisati	= reći ili napisati kako netko ili nešto izgleda
Jeste li zapisali što sam rekao?	zapisati	= „pretvoriti“ u slova ono što netko kaže
Ispisat ćemo u bilježnicu nove riječi iz lekcije.	ispisati	= izdvojiti nešto iz veće cjeline i zapisati to
Na žalost, moram se ispisati s tečaja.	ispisati (se)	= prestati biti član neke organizacije ili kluba
Dopisat ću vaša imena na ovaj papir.	dopisati	= dodati u tekst ili na popis
Potpisali ste se na pogrešno mjesto.	potpisati (se)	= napisati svoje ime i/ili prezime na dokument i slično
Njezina kćerka upisala se na <i>Croatium</i> .	upisati (se)	= postati član (knjižnice, kluba i sl.), krenuti na tečaj, u školu i sl.
Prepišite ove glagole s ploče. Prepisao je rješenja od kolegice.	prepisati	= 1. gledati u neki tekst i napisati isti takav 2. prevariti na pismenom ispitu

Uz prefigirane glagole uvijek se poučavaju i njihovi vidski parnjaci tako da je poučavanje prefigiranih glagola izravno povezano s poučavanjem glagolskoga vida. Takvo se poučavanje značenja prefigiranih glagola sustavno provodi kroz cijele udžbenike (u svakoj se lekciji obrađuje i uvježbava jedna grupa prefigiranih glagola) i obuhvaća glagole nastale prefigiranjem sljedećih glagola: *pisati*, *gledati*, *misliti*, *raditi*, *zvati*, *stati*, *držati*, *živjeti*, *igrati*, *govoriti*, *pustiti* i *staviti* (Čilaš Mikulić, Gulešić Machata i Udier 2011), odnosno: *govoriti*, *računati*, *mijenjati*, *čitati*, *boljeti*, *vezati*, *učiti*, *brojiti*, *platiti*, *crtati*, *bacati* i *baviti se* (Čilaš Mikulić, Gulešić Machata i Udier 2015). Odabir glagola temelji se na njihovoj učestalosti te na uklapljenosti u tematsku cjelinu u sklopu koje se obrađuju. Može se primijetiti da su izostavljeni glagoli kretanja – vjerojatno zbog toga što je kod prefigiranih glagola kretanja značenje prefikasa jasnije uočljivo te studenti nemaju toliko problema s interpretacijom njihova značenja koliko imaju s interpretacijom ostalih prefigiranih glagola. Od pomoći je i poznavanje temeljnih prostornih značenja nekih prefikasa pomoću poznavanja prostornoga značenja istoobličnoga prijedloga. Također, prefi-

girani oblici glagola *ići* uče se na nižim razinama kao zasebne leksičke jedinice. U modelu *glagoli u kontekstu* prefigurirani glagoli uvježbavaju se zadatcima u kojima se od studenata i(li) učenika traži da odaberu i umetnu u rečenicu prefigurirani glagol koji rečenici odgovara po smislu (Čilaš Mikulić, Gulešić Machata i Udier 2011), odnosno, osim takvim zadatcima, i zadatcima u kojima se od studenata i(li) učenika traži da samostalno pronađu kolokacije pojedinih prefiguriranih glagola (Čilaš Mikulić, Gulešić Machata i Udier 2015).

Budući da zadatci u prvom redu služe tomu da se pokaže, pojasni i uvježba značenje i upotrebnost kontekst svakoga prefiguriranog glagola te omogući razlikovanje značenja sličnoznačnih prefiguriranih glagola (*zavezati/privezati* ili *odvezati/razvezati*) i s obzirom na to da takav pristup ne uključuje znatno proširivanje vokabulara kakvo ne bi odgovaralo nižim stupnjevima jezične kompetencije, poučavanje po modelu *glagoli u kontekstu* primjereno je nastavi HIJ-a na razinama jezične kompetencije A2 – B1 prema ZEROJ-u (poučavanjem po modelu *glagoli u kontekstu* leksičko znanje povećava se samo za poučene prefigurirane glagole, dok se poučavanjem po modelu *prefiks po prefiks*, a koji je stoga i pogodniji za više stupnjeve, leksičko znanje povećava za poučene prefigurirane glagole, ali i za kolokacije u kojima se ti prefigurirani glagoli pojavljuju).

Kod poučavanja po modelu *glagoli u kontekstu* naglasak je, dakle, na usvajanju značenja prefiguriranoga glagola i njegova prototipnog uporabnog konteksta, a razumijevanje tog konteksta omogućuje razlikovanje sličnoznačnih prefiguriranih glagola. Dobra je strana primjene tog modela u nastavi HIJ-a upravo ta što se njime strukturirano i sustavno poučavaju značenja prefiguriranih glagola i kontekst u kojemu se pojedini prefigurirani glagol tipično pojavljuje, a sustavnost je jedno od osnovnih didaktičkih načela. Nedostatak mu je što se odjednom obrađuje puno različitih prefikasa i što se paralelno obrađuju i konkretna i apstraktna značenja, što može zbuniti studente i(li) učenike. Zbog toga je važno pomno odabrati koji će se prefigurirani glagoli obrađivati. Pri tome se treba rukovoditi načelom čestotnosti jer obuhvaćanje svih glagola nastalih prefigiranjem istoga glagola različitim prefiksima može značiti iznošenje više informacija nego što ih učenici HIJ-a mogu apsorbirati. Time se može stvoriti pomutnja i poučavanju donijeti više štete nego koristi, osobito na nižim stupnjevima jezične kompetencije (A2 – B1). Važno je istaknuti i potrebu za poučavanjem, tj. osvještavanjem odnosa glagolskoga vida i glagolske prefiksacije, a čemu se u okviru poučavanja po modelu *glagoli u kontekstu* posebice pridaje pozornost. Istraživanja su pokazala da se, ako se prefiksacija ne poučava usporedno s glagolskim vidom, može dogoditi da učenici HIJ-a podrazumijevaju da je svaki prefigurirani glagol svršen, odnosno da prisutnost glagolskog prefiksa znači svršenost (Udier, Mikelić Preradović i Boras 2015; Jelaska i Opačić 2005). To je,

dakako, pogrešno pa treba preduhitriti mogućnost stvaranja takve štetne zablude.²

2.2. *Prefiksocentrični model poučavanja značenja glagolskih prefikasa i prefigiranih glagola (model prefiks po prefiks)*

Drugi je glotodidaktički pristup poučavanju glagolskih prefikasa i prefigiranih glagola u nastavi HIJ-a, primijenjen u udžbeniku za stupnjeve B2 – C1 (Udier i Gulešić Machata 2014), prefiksocentričan i temelji se na poučavanju po takozvanome modelu *prefiks po prefiks*. Taj se model zasniva na okupljanju različitih glagola nastalih prefigiranjem istim prefiksom te se nastoje pokazati zajednička obilježja i značenja koja različitim glagolima pridaje isti prefiks. Model se oslanja na opise i tumačenja značenja prefikasa i prefigiranih glagola koji se nalaze u postojećim gramatičkim priručnicima hrvatskoga jezika (Babić 1991; Silić i Pranjković 2005; Barić i ostali 1997). U svakoj se lekciji udžbenika obrađuje po nekoliko prefikasa i grupa glagola prefigiranih tim prefiksom, a udžbenikom je obuhvaćena većina glagolskih prefikasa zabilježena u gramatičkim priručnicima hrvatskoga jezika: *do-*, *iz-*, *na-*, *obez-*, *nad-*, *o-*, *ob-*, *od-*, *po-*, *pod-*, *pre-*, *pred-*, *pri-*, *pro-*, *raz-*, *s-*, *su-*, *uz-*, *u-* i *za-* (s iznimkom manje čestih prefikasa kao što su *mimo-*, *de-*, *dis-* i sl.).

Kao primjer na kojem se mogu pokazati načela obrade glagola nastalih prefiksacijom po modelu *prefiks po prefiks* mogu se uzeti glagoli prefigirani prefiksom *po-*: *poboljšati*, *pojačati*, *popisati*, *poubijati*, *podijeliti*, *poigrati se*, *pogledati*, *posuti*, *popločiti*, *pobijeliti*, *pocrveniti*, *posiviti*, *poplaviti*, *poplavjeti*, *pocrvenjeti*, *pobijeljati*, *potamniti*, *potamnjeti*, *povratiti*, *pojaviti se*, *povratiti*, *pogriješiti*, *poginuti*, *počastiti*... (Udier i Gulešić Machata 2014: 131–132). Model se sastoji od eksplikacije značenja prefiksa *po-* načinjene po uzoru na one u postojećim gramatičkim priručnicima, a najviše po uzoru na opis u *Gramatici hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta* (Silić i Pranjković 2005) jer su opisi u toj gramatici sustavniji i jednostavniji od onih u drugim gramatikama te su zbog toga i primjereniji za glotodidaktičku obradu. Tumačenje značenja prefiksa *po-* donosi se u Tablici 2.

² Takve zablude prisutne su i u gramatičkim priručnicima, npr. „Glagoli tvoreni prefiksalsnom tvorbom u pravilu su svršeni: svršeni glagol u prefiksaciji ostaje svršen, nesvršeni glagol postaje svršen, osim s prefiksima *de-*, *dis-*, *pa-*, *protu-*, *re-* i *su-*, ali ti su prefiksi na rubu prefiksalsne tvorbe. Stoga se može reći da je prefiksacija sustavna perfektivizacija nesvršenih glagola (Babić 2002: 537).

Tablica 2: Primjer poučavanja po modelu *prefiks po prefiks* (Udier i Gulešić Machata 2014)

Prefiks <i>po-</i>	
Najčešća značenja	Primjer
- radnja je intenzivnija: <i>poboljšati, pojačati...</i>	<i>Kad prođe sezona, trgovci poboljšaju ponudu.</i>
- radnja je raspodijeljena na manje segmente: <i>popisati, poubijati, podijeliti...</i>	
- radnja je manja nego obično: <i>pogirati se, pogledati...</i>	
- radnja se vrši po nekoj velikoj površini (kao prijedlog <i>po</i>): <i>posuti, popločiti...</i>	

Osim značenja prefiksa *po-* rastumačena je i razlika između prijelaznih glagola na *po-* (čiji infinitiv završava na *-iti*, na primjer *potamniti*) i neprijelaznih glagola na *po-* (čiji infinitiv završava na *-jeti*, na primjer *potamnjeti*), čemu su pridruženi zadatci kojima se ta razlika uvježbava. Osim zadataka za uvježbavanje razlike između glagola na *po-* koji završavaju na *-jeti* i *-iti* i njihove razlike s obzirom na prijelaznost, glagoli na *po-* uvježbavaju se i zadatcima u kojima se traži prepoznavanje kolokacija u kojima se glagol pojavljuje (*pozelenjeti od zavisti, pocrvenjeti od srama* i sl.), zatim u zadatcima u kojima se traži da učenici HIJ-a sami potraže kolokacije uz glagole na *po-*, ali i primjere upotrebe tih glagola u tekstovima dostupnima na internetu (tako se studente i(li) učenike potiče da pronađu što više tipičnih upotrebnih konteksta glagola na *po-*) te u zadatcima u kojima se traži da učenici samostalno načine rečenice s glagolima na *po-* po uzoru na rečenice koje su zadane kao modeli. Kao što se vidi iz opisa načina uvježbavanja prefigiranih glagola, u modelu poučavanja *prefiks po prefiks* istodobno se obrađuje značenje pojedinoga prefigiranoga glagola proizišlo iz značenja prefiksa i kolokacijski potencijal toga prefigiranoga glagola. U poučavanju se naglasak stavlja na kolokacijski potencijal prefigiranih glagola jer je značenje tih glagola djelomično razumljivo iz značenja prefiksa, djelomično iz značenja osnovnoga glagola koji je bio prefigiran, a djelomično se razaznaje iz uporabnoga konteksta.

Poučavanje prefikasa i prefigiranih glagola po modelu *prefiks po prefiks* jezično je i metodički zahtjevnije od poučavanja po modelu *glagoli u kontekstu* jer podrazumijeva znatno višu razinu jezične kompetencije – stoga je taj model pogodan samo za više stupnjeve učenja HIJ-a (B2 – C2). Taj model podrazumijeva ovladavanje morfologijom i sintaksom hrvatskoga jezika na vrlo visokoj razini jer glagoli traže dopune u različitim padežima (npr. *počešljati koga* ili što, *počastiti čime...*) ili se pojavljuju uz dodatke u vidu vrlo različitih prijedložno-padežnih izraza (*počasti-*

ti u povodu čega, *poplavjeti od čega*). Osim sintaktičke, za poučavanje po modelu *prefiks po prefiks* potrebna je i vrlo visoka razina leksičke kompetencije jer takvo poučavanje podrazumijeva i znatno širenje leksičkoga znanja. Na primjer glagoli na *po-* koji se poučavaju modelom *prefiks po prefiks* u udžbeniku za razinu B2 – C1 jesu: *poboljšati, pojačati, popisati, poubijati, podijeliti, poigrati se, pogledati, posuti, popločiti, pocrnjeti, pobijeljati, poplavjeti, pozelenjeti, požutjeti, posivjeti, potamnjeti, pocrniti, pobijeliti, poplaviti, pozeleniti, požutiti, posiviti, potamniti, pocrniti, pobijeliti, potamniti, poginuti, počastiti, počesljati, podignuti, pojaviti se, pojačati, pogriješiti i povratiti*. No leksičko znanje proširuje se osim za prefigirane glagole i za velik broj kolokacija u kojima se ti glagoli pojavljuju. Također, mnogi od prefigiranih glagola koji se poučavaju po modelu *prefiks po prefiks* imaju razmjerno nisku čestotnost u hrvatskome jeziku (Udier, Mikelić Preradović i Boras 2015). Budući da se progresija poučavanja HIJ-a načelno oblikuje tako da se riječi s nižom čestotnošću poučavaju nakon riječi s višom čestotnošću, niskočestotni prefigirani glagoli poučavaju se na višim razinama jezične kompetencije (B2 – C2), tj. što je viša razina poučavanja, to su jezične jedinice koje se poučavaju niže čestotnosti.

Prednost je poučavanja prefigiranih glagola po modelu *prefiks po prefiks* sustavnost i činjenica što se, kad se okupe glagoli s istim prefiksom, lakše mogu uočiti i usvojiti njihova zajednička značenja proizišla iz značenja prefiksa. Nedostatak je tog pristupa što se zasniva na tumačenjima prefikasa preuzetim iz postojećih gramatičkih priručnika, a koja su vrlo neujednačena, nedosljedna, razvedena i neprecizna te u kojima nema hijerarhije značenja, kao ni poveznica među različitim značenjima (Šarić 2014b: 146). Slaba glotodidaktička upotrebljivost tih opisa može se oprimjeriti opisom značenja prefiksa *po-*. Prema Babiću (1991) glagoli s prefiksom *po-* znače: a) da se radnja izvršila na mnogim objektima ili da su je izvršili mnogi subjekti, jedan za drugim, svi redom ili sve (*pobiti, pocrpsti...*), b) da se radnja izvršila u maloj mjeri, da je trajala neko vrijeme (*poprati, pognati...*), c) da se izvršio početni dio radnje (*ponijeti, povesti...*) i d) da se postigao cilj radnje (*pobjeći, pokriti...*). Prema Barić i ostalima (1997) značenja su prefiksa *po-*: a) distributivno (*pocrkati, podizati...*), b) deminutivno (*poigrati se, poležati...*), c) vršiti radnju po površini nekog predmeta (*pogaziti, popljuvati...*) i d) finitivno (*pobuniti, pojesti...*). Prema Siliću i Pranjkoviću (2005) pak prefiks *po-* uz distributivno (*popisivati/popisati*), deminutivno (*poigravati se / poigrati se*) i totivno značenje (*pospremiti*) ima i dopunsko značenje 'učiniti/činiti što po čemu' (*posuti/posipati*). U opisu nije navedeno na temelju čega je napravljena podjela na dopunska i, pretpostavljamo, glavna značenja, ali iz primjera proizlazi da je dopunsko značenje ono prostorno, tj. značenje koje je sukladno značenju prijedloga *po*. Iz navedenoga se vidi da

se gramatički priručnici razlikuju po tome koliko značenja pripisuju glagolskom prefiksu *po-* te po tome kojim ih redosljedom navode. Također, gramatički priručnici ništa ne govore o tome jesu li pojedina značenja glagolskoga prefiksa *po-* međusobno povezana i, ako jesu, kako su povezana. Stručnjaci za poučavanje HIJ-a takva tumačenja nastoje objediniti i poboljšati, ali svejedno su na mjestima nedovoljno jasna, a posebice je očito da su inicijalno pisana za izvorne govornike jer se uvelike oslanjaju na jezičnu intuiciju. Svakako, takvi opisi poučavateljima i učenicima HIJ-a nisu od znatne koristi.³

3. Hipoteza

Premda su se dva dosad osmišljena i primijenjena pristupa obradi značenja glagolskih prefikasa i prefiguriranih glagola u nastavi HIJ-a pokazala svrsishodnima te su donijela napredak u poučavanju toga segmenta hrvatskoga jezika, zbog ozbiljnih nedostataka koje su pokazali javila se potreba za osmišljavanjem novoga glotodaktičkog modela za poučavanje značenja glagolskih prefikasa i prefiguriranih glagola u nastavi HIJ-a. U ovome radu predlaže se model poučavanja koji je teorijski utemeljen na opisima prefiksanih značenja koji su nastali u okviru kognitivne lingvistike. Pretpostavlja se da će taj novoosmišljeni model zbog svoje konkretnosti, jednostavnosti, zornosti i primjenjivosti biti superioran prethodnim dvama modelima.

³ Govoreći o glagolskoj prefiksaciji u ruskome Endresen i ostali (2012: 233) donose slikovit prikaz problema pred kojim se nalaze neizvorni govornici koji žele ovladati upotrebom glagolskih prefikasa u slavenskim jezicima: „Imagine that you have a new job working in a big building with two thousand rooms. You have a lot of responsibilities and need to be able to open the doors to all of those rooms instantly when necessary. Your new boss hands you a keychain with over a dozen keys on it and says that these keys open the two thousand doors. You also receive a printed inventory of the doors with various kinds of information about each of them, and buried in each entry is a note about which key to use, but the inventory is inconvenient and clumsy. There is no apparent pattern to the pairing of keys to doors – judging from the list, it is quite random. Trying to memorize all the combinations is a formidable task and will likely lead to errors on the job. What should you do? In this allegory, the door-opener is a learner of Russian, the two thousand rooms are the imperfective base verbs, and the keys are the prefixes that are needed to form the perfective partner verbs. The inventory is a dictionary in which the prefix-verb combinations are available, but buried among other entries. If you actually want to use the language fluently you need to just “know” which prefix to use.”

3.1. Kognitivnolingvistički model poučavanja značenja glagolskih prefikasa i prefigiranih glagola

3.1.1. Teorijski okvir poučavanja glagolskih prefikasa i prefigiranih glagola po kognitivnolingvističkome modelu

Glagolskim prefiksima i prefigiranim glagolima u suvremenom je jezikoslovlju posebna pozornost posvećena u okvirima kognitivne lingvistike. Ponuđeni kognitivnolingvistički opisni modeli prefikslnih značenja (Belaj 2008; Šarić 2012; Šarić 2013; Šarić i Tchizmarova 2013; Šarić 2014a; Šarić 2014b; Matovac 2015a) lingvistički su uvjerljivi, a pretpostavka je da su i primjenjivi u glotodidaktičkoj praksi jer su zorni i imaju golemu objasnidbenu moć. Zbog toga se kognitivnolingvistički pristup nameće kao prikladan za oblikovanje novoga modela poučavanja glagolskih prefikasa i prefigiranih glagola u nastavi HIJ-a (Matovac 2015b). Takav model do sada još nije opisan i razrađen u glotodidaktičkoj literaturi, a prema teorijskom okviru na koji se oslanja mogao bi se nazvati kognitivnolingvističkim modelom.

Potrebno je primijetiti da je kognitivna lingvistika do danas proizvela zavidan broj detaljnih i uvjerljivih opisa lingvističkih jedinica svih razina, no da su unatoč tomu njezine spoznaje još uvijek izvan dosega glotodidaktičke literature i konkretnih glotodidaktičkih materijala. Međutim, moguće prednosti kognitivnolingvističkog pristupa u kontekstima poučavanja jezika u teorijskoj literaturi nisu neuočene (npr. Langacker 2008;⁴ Taylor 2008; Broccias 2008; Robinson i Ellis 2008).

⁴ Langacker (2008) ističe tri temeljna teorijska načela kognitivne gramatike koja upućuju na to da bi taj pristup mogao biti plodonosan u kontekstima poučavanja jezika. To su usredotočenost na značenje, uočavanje značenjske motiviranosti gramatike i uočavanje njezine upotrebne utemeljenosti. Usredotočenost na značenje podrazumijeva da sve što u jeziku postoji, postoji da bi se prenijelo značenje, tj. govornici i sugovornici razmjenjuju iskaze da bi prenijeli značenje, a ne da bi manipulirali sintaktičkim oblicima. Gramatika nije svrha samoj sebi, već je tu da bi služila prenošenju značenja – svaka promjena jezičnog iskaza podrazumijeva i promjenu značenja koje se njime želi prenijeti. Prema tome upotreba različitih glagolskih prefikasa podrazumijeva i prenošenje različita značenja, čak i kod naoko istoznačnih glagola. Uočavanje značenjske motiviranosti gramatike odnosi se na to da gramatičke strukture nisu skup arbitrarnih pravila, već da su gramatička pravila sustavno motivirana značenjskim odnosima te da sama imaju značenje, odnosno na to da leksik i gramatika tvore kontinuum konstrukcija te da je gramatika simboličke naravi, tj. da gramatika simbolizira značenje. U kontekstu glagolske prefiksacije to znači da je upotreba pojedinog prefikasa s određenim glagolom da bi se izrazilo neko značenje značenjski motivirana, a ne ostvaraj jezične nasumičnosti, kao što su implicirali tradicionalni gramatički opisi. Načelo upotrebne utemeljenosti temelji se na premisi da jezične jedinice svih razina kompleksnosti nastaju kategorizacijom konkretnih upotrebnih konteksta. To znači da su značenja glagolskih prefikasa shematične naravi te da konkretni upotrebnih konteksti

Kognitivnolingvistički modeli opisa značenja glagolskih prefikasa temelje se prije svega na detaljnu opisu njihovih konkretnih, prostornih značenja te na sustavnu povezivanju tih značenja s apstraktnijim značenjima, odnosno na tumačenju apstraktnijih značenja prefikasa pomoću konkretnih, prostornih značenja. Apstraktna se značenja izvode iz konkretnih, prostornih značenja prefikasa. Sva značenja pojedina glagolskog prefikasa, ma koliko na prvi pogled izgledala međusobno udaljena i nepovezana, dovode se u međusobnu vezu te se prikazuju u obliku jedinstvene značenjske mreže koja se razvija od temeljnoga prostornog značenja i oko njega procesima preslikavanja konkretnih prostornih odnosa na apstraktne odnose.

Dva su moguća pristupa povezivanju različitih značenja glagolskoga prefikasa u jedinstvenu značenjsku mrežu. Prvi pristup (Belaj 2008; Matovac 2015a) podrazumijeva apstrahiranje jedinstvene prostorne predodžbene sheme, tj. jedinstvenoga supershemičnog značenja i proučavanje načina na koji se ta shema, tj. to supershemično značenje ostvaruje u različitim značenjskim podskupinama prefigiranih glagola (prostorna shema, tj. supershemično značenje kao vezivno tkivo značenjske mreže), a drugi (Šarić 2012; Šarić 2013; Šarić i Tchizmarova 2013; Šarić 2014a; Šarić 2014b)⁵ podrazumijeva uočavanje i opisivanje grananja značenjskih lanaca od prototipnoga prostornog značenja prema rubnim značenjima apstraktnije naravi (značenjski lanci funkcioniraju kao vezivno tkivo značenjske mreže). Dva su pristupa međusobno kompatibilna i isprepliću se, a poučavanje glagolskih prefikasa u HIJ-u trebalo bi se temeljiti na obama pristupima jer oba mogu pridonijeti bržem i učinkovitijem usvajanju značenja glagolskog prefikasa – isticanjem prostorne sheme, tj. supershemičnoga značenja značenjska mreža dobiva na koherentnosti i sustavnosti, dok uočavanje značenjskih lanaca omogućava usmjerenije poučavanje, nadograđivanje te jednostavnije razumijevanje konkretnih primjera.

U okvirima kognitivnolingvističkih istraživanja opis upotrebe pojedinoga glagolskog prefikasa podrazumijeva prikupljanje svih prefigiranih glagola tvorenih istim prefiksom, razvrstavanje tih glagola u značenjske skupine te opisivanje odnosa među tim značenjskim skupinama slijedeći jedan od dvaju opisanih načina. Opisi,

manje ili više specificiraju, tj. elaboriraju shemu. Kognitivnolingvistički model poučavanja značenja glagolskih prefikasa temelji se na sva tri načela. Također, temeljenje glotodidaktičkog modela poučavanja glagolske prefiskacije na kognitivnolingvističkim postavkama u skladu je sa suvremenim načelima poučavanja jezika, a koja zagovaraju odbacivanje dekontekstualiziranoga uvježbavanja gramatičkih obrazaca i okretanje komunikacijski i značenjski kontekstualiziranim aktivnostima. Drugim riječima, kao i kognitivna lingvistika, i suvremeno poučavanje jezika temelji se na konkretnoj jezičnoj upotrebi.

⁵ Takav pristup prevladava, a temelji se na Brugmaninu (1981) i Lakoffovu (1987) pristupu opisu značenjske mreže engleskoga prijedloga *over*.

koji se temelje na korpusnim analizama upotrebnih konteksta, prije svega su objasnidbeni – usmjereni su na to da proces glagolske prefiksacije opišu detaljno te pokažu i dokažu da ona nije odraz jezične nasumičnosti, već da je riječ o sustavno motiviranu procesu koji se temelji na značenjskim odnosima.

Za primjer kognitivnolingvističkog opisa prefiksálnih značenja možemo uzeti opis značenjske mreže glagolskog prefiksa *na-* koji donosi Šarić (2014b: 169–202), a koji je pojednostavljen za potrebe ovoga rada i prilagođen tako da se uzmu u obzir oba pristupa značenjskim mrežama. Kao temeljno prostorno značenje glagolskog prefiksa *na-* Šarić (2014b) izdvaja prostorno značenje koje naziva *površinski kontakt* te sustavno pokazuje kako se sva ostala značenja toga glagolskog prefiksa razvijaju izravno ili neizravno iz tog značenja, tj. pokazuje kako se predodžbena shema POVRŠINSKE KONTAKTNOSTI ostvaruje u svim značenjskim skupinama glagola na *na-*. Značenja glagolskoga prefiksa i njihove međusobne odnose Šarić (2014b) prikazuje u obliku značenjske mreže prikazane na Slici 1. Potrebno je istaknuti da je temeljno značenje 'površinskog kontakta' zajedničko prefiksu *na-* i prijedlogu *na* i da je zbog toga poučavanje glagolske prefiksacije u HIJ-u uvijek potrebno započeti od konstrukcija u kojima se glagolski prefiks *na-* pojavljuje u temeljnom prostornom značenju 'površinskog kontakta', a prati ga prijedložni izraz u kojemu se nalazi prijedlog *na* s istim značenjem, npr. *naskočiti na*, *naletjeti na*, *naići na* i sl.⁶ Temeljno značenje 'površinskog kontakta' izravno je vidljivo u nizu glagola koji označavaju kretanje prema kakvoj površini ili na kakvu površinu. Ti glagoli mogu, primjerice, izražavati samopokretanje, npr. *naletjeti*, *naići*, *naskočiti*, *natrčati*, *nasjesti*,⁷ *nalaktiti se* i sl.⁸ ili pak uzorkovano kretanje, npr. *nabaciti*, *na-gurati*, *natovariti*, *naseliti* i sl. Poseban oblik kretanja koji podrazumijeva koncept POVRŠINE opisuju pak glagoli koji izražavaju pokretanje dijelova tijela ili pokretanje na površinama kakvih objekata – takvo je kretanje obično popraćeno promje-

⁶ To se odnosi i na druge glagolske prefikse koji imaju istooblični prijedlog. U istraživanju poučavanja glagolskih prefiksa u nastavi HIJ-a (Udier, Mikelić Preradović i Boras 2015) pokazalo se kako se prefiksi koji imaju istooblični prijedlog usvajaju brže i kako učenici HIJ-a njihovo značenje razumiju bolje od onih koji nemaju istooblični prijedlog. To govori u prilog tezi da se u poučavanju značenja glagolskih prefikasa treba poslužiti značenjem istoobličnih prijedloga čija su značenja prostorna i konkretna te zbog toga lako objašnjiva i shvatljiva.

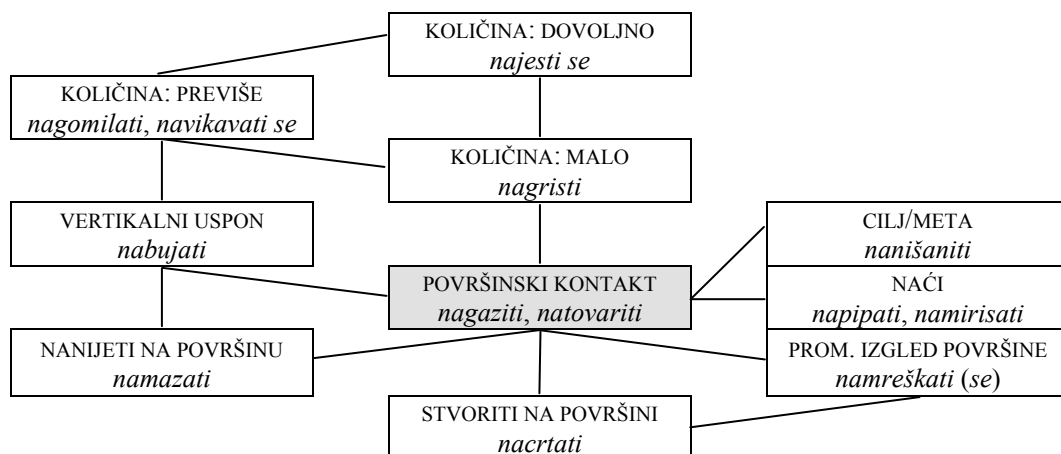
⁷ Naravno, glagoli osim temeljnoga prostornog značenja mogu imati i prenesena značenja. Ta prenesena značenja nastaju upotrebom glagola uz apstraktne objekte, npr. *nasjesti na predizborno obećanje*.

⁸ Šarić (2014b: 181) objašnjava da „kod osnovnih glagola kretanja u užem smislu sam glagol izražava način kretanja (*trčati*, *skočiti*, *letjeti*), a prefiks *na-* dodaje značenje 'na površinu' (*na-trčati*, *na-skočiti*, *na-letjeti*).“

nom izgleda dijela tijela ili površine na kojoj se kretanje odvija, npr. *naježiti se*, *namreškati (se)* i sl. Kod glagola koji izražavaju značenje 'naći', prisutnost predodžbene sheme POVRŠINSKE KONTAKTNOSTI Šarić (2014b: 187) objašnjava na primjeru glagola *napipati* tako što uočava da glagol *pipati* označuje kontakt nekog agensa s površinom nekog objekta te zaključuje da je stoga kombinacija prefiksa *na-*, koji upućuje na koncept POVRŠINE, i nesvršenoga glagola *pipati*, koji podrazumijeva kontakt s POVRŠINOM kakva objekta, očekivana i razumljiva posljedica značenjske podudarnosti prefiksa i glagola. Dodaje i da je moguće da je glagol *napipati* analogijom utjecao na prefiksaciju glagola *mirisati*, *njušiti* i sl. prefiksom *na-* kako bi se ostvarilo značenje 'pronaći čineći ono što znači osnovni glagol'. Kod glagola koji označavaju 'stvoriti na površini' i 'nanijeti na površinu', procesi i radnje koji se njima izražavaju podrazumijevaju rezultate vidljive na površini objekta, npr. kod glagola *nacrtati* rezultat je crtež na površini papira, a kod glagola *namazati* rezultat je masna površina objekta. Budući da i ti glagoli izražavaju procese i radnje koji podrazumijevaju površinu kakva objekta, odabir prefiksa *na-* za prefiksaciju sasvim je jasno motiviran značenjskom kompatibilnošću glagola s temeljnom predodžbenom shemom POVRŠINSKE KONTAKTNOSTI. Osim zbog analogije, do toga da se prefiks *na-* kombinira s glagolima koji ne podrazumijevaju koncept POVRŠINE može doći i zbog metaforičkih značenjskih proširenja glagolskoga prefiksa. Primjerice, proces postajanja vidljivim na površini metaforički se transformirao u vođenje k rezultatu ili postizanje cilja te je značenje 'postizanje cilja' postalo dijelom značenjske mreže prefiksa *na-*. Stoga se primjerice glagol *učiti* može kombinirati s prefiksom *na-* u *naučiti* da bi se izrazilo postizanje cilja, iako glagol *učiti* ne podrazumijeva uključenost kakve površine u obavljanje radnje. Šarić (2014b: 190) nadalje uočava da u mnogim glagolima prefiks *na-* izražava 'vertikalni uspon', npr. *na-bujati*. Ti glagoli s temeljnom prostornom shemom POVRŠINSKE KONTAKTNOSTI povezani su preko iskustvene korelacije prema kojoj su objekti koji se smještaju na površine na višoj razini od samih površina na koje su smješteni. Drugim riječima, smještanje objekta na neku površinu rezultira time da se cjelina koju čine površina i objekt percipira kao da je narasla. Prema Šarić (2014b: 190) to je dovelo o toga da se u mnogim kontekstima prefiksom *na-* izražava viši položaj na vertikalnoj osi. Posebnu skupinu glagola prefigiranih prefiksom *na-* čine glagoli kojima se izražava količina – bilo mala količina, npr. *nagristi*, dovoljna količina, npr. *najesti se*, ili velika količina, npr. *nagomilati*. Izricanje male količine Šarić (2014b: 200) povezuje s predodžbenom shemom POVRŠINSKE KONTAKTNOSTI tako što na primjeru glagola *nagristi* objašnjava da je riječ o tome da radnja izrečena tim glagolom utječe samo na površinu nekog objekta, a ne i na njegovu unutrašnjost, a što pak znači da objekt nije zahvaćen u cijelosti, već samo djelomično. Djelomična zahvaćenost metaforič-

ki se prenosi na kategoriju količine i označava 'malo', npr. u glagolu *nagorjeti*. Što se tiče izricanja velike količine, Šarić (2014b: 200) se pri pokazivanju povezanosti tog značenja s temeljnom predodžbenom shemom POVRŠINSKE KONTAKTNOSTI poziva na primjer glagola *nagomilati*. Neprefigirani glagol *gomilati* sam po sebi podrazumijeva veliku količinu, ali i vertikalni uspon (što ga čini značenjski kompatibilnim s prefiksom *na-*). Također, skupljanje objekata gomilanjem na površini povećava njihovu vidljivost „te njihova vizualna *uzdignutost* u odnosu na površinu uvjetuje nastanak koncepta nakupljanja, odnosno akumulacije kao zasebnog koncepta“ (Šarić 2014b: 197). Glagoli kao što su *nagomilati* potiču nastanak drugih glagola koji izražavaju znatnu ili dovoljnu količinu, npr. *nahvatati se*, *naspavati se*, *najesti se* i sl.

Slika 1: Značenjska mreža glagolskog prefiksa *na-* (Šarić 2014b: 199)

Iz prethodnoga opisa, znatno pojednostavljenoga i prilagođenoga za potrebe ovoga rada, vidi se da je kognitivnolingvističkom metodologijom moguće uspješno objasniti značenjske veze među pojedinim skupinama glagola tvorenih istim prefiksom. Nadalje, kognitivnolingvistički opisi pružaju jasne odgovore na pitanja na koja tradicionalni opisi glagolske prefiksacije prisutni u gramatičkim priručnicima (Babić 1991; Barić i ostali 1997; Silić i Pranjković 2005) ne odgovaraju, npr. u kakvoj su vezi različita značenja pojedinoga glagolskog prefiksa, kakva je hijerarhija tih značenja, zašto neki glagoli nisu kompatibilni s određenim prefiksima, a s dru-

gima jesu, zašto se čini da prefiks ponekad ne mijenja značenje glagolu kojemu se dodaje⁹ i drugo.

3.1.2. *Glottodidaktički aspekt poučavanja glagolskih prefikasa i prefigiranih glagola po kognitivnolingvističkome modelu*

Kognitivnolingvistička tumačenja značenja glagolskih prefikasa polaze od njihovih konkretnih, prostornih značenja. Budući da su prostorna značenja i prostorna iskustva na kojima ta značenja počivaju, kao i procesi preslikavanja konkretnoga prostornog značenja na različita apstraktna značenja, zajednička svim ljudima i postoje u svim jezicima, može se pretpostaviti da će tumačenje značenja i upotrebe glagolskih prefikasa utemeljeno na spoznajama nastalim u okviru kognitivne lingvistike učenicima HIJ-a biti poticajno te da će olakšati i ubrzati procese usvajanja. Međutim, premda su glottodidaktičke prednosti kognitivnolingvističkog modela velike i očigledne, a među stručnjacima kao takve već i prepoznate (Šarić 2014b; Matovac 2015b; Udier, Mikelić Preradović i Boras 2015), takav pristup još uvijek nije opisan ni razrađen i još nema konkretne primjene u glottodidaktičkim materijalima i udžbenicima za poučavanje HIJ-a. Prije izrade nastavnih materijala i udžbenika u kojima bi se glagolski prefiksi i prefigirani glagoli poučavali po kognitivnolingvističkome modelu potrebno je artikulirati načela tog modela imajući u vidu ne samo njegove kognitivnolingvističke nego u jednakoj mjeri i njegove glottodidaktičke aspekte.

Kao polazište može poslužiti teza da poučavanje značenja prefikasa utemeljeno na kognitivnolingvističkim opisima treba provesti tako da se učenicima prvo rasmotači temeljno prostorno značenje prefiksa te da im se potom objasne procesi preslikavanja konkretnoga značenja na apstraktna, kao i načini kako prefiksi izgrađuju

⁹ U vezi s time važno je naglasiti kako kognitivna lingvistika odbacuje pretpostavku da postoje značenjski prazne jezične jedinice. Odbacuje stoga pretpostavku da u pojedinim slučajevima glagolski prefiks ne pridonosi značenju glagola kojem se pridaje već samo mijenja njegov vid, tj. odbacuje postojanje tzv. vidskih parnjaka. Primjerice, kod glagola *pisati* i *napisati* tradicionalni pristupi tvrde da prefiks *na-* nema značenje, odnosno da pridavanjem prefiksa *na-* glagolu *pisati* prefiks ne mijenja značenje, već mu samo mijenja vid. Međutim, kognitivnolingvistička istraživanja utvrdila su da je pritom riječ samo o dojmu da prefiks *na-* nema značenje. Naime, prefiks *na-* upućuje na koncept POVRŠINE, ali na koncept POVRŠINE upućuje i glagol *pisati*. Budući da *pisati* već samo po sebi upućuje na koncept POVRŠINE, kada mu se pridoda prefiks *na-*, ostaje dojam da prefiks nije ničim pridonio značenju prefigiranoga glagola. Međutim, to je samo dojam te prefiks i u takvim primjerima ima svoje značenje. Više o teoriji značenjskog preklapanja glagola i glagolskog prefiksa, tj. o teoriji supsumpcije, vidi u Šarić (2014b), Endresen i ostali (2012), Dickey (2012) ili Dickey (2005).

značenjske mreže. Nakon toga učenicima HIJ-a može se pokazati prostorna predodžbena shema koja povezuje sva značenja jednoga prefiksa. Takve sheme zbog zornosti i jednostavnosti imaju golemu didaktičku vrijednost.

Pri razvoju nastavnih materijala trebalo bi imati na umu da bi poučavanje glagolskih prefikasa temeljeno na kognitivnolingvističkim pretpostavkama trebalo krenuti od poučavanja značenjski prototipnih glagola, tj. onih prefigiranih glagola u kojima glagolski prefiks ima temeljno prostorno značenje, i to tako da se prvo obrađuju konstrukcije u kojima se ti glagoli pojavljuju s istoobličnim prijedlogom, također upotrijebljenim u temeljnom prostornom značenju, npr. *ući u, sići s, dotrčati do, izletjeti iz* i sl. (Udier, Mikelić Preradović i Boras 2015). Tek kada učenici HIJ-a u potpunosti usvoje prostorno značenje glagolskoga prefiksa, poučavanje bi se trebalo proširiti i na druga značenja. Progresija poučavanja prefiksanih značenja trebala bi pratiti razvoj, tj. grananja unutar značenjske mreže glagolskog prefiksa, što znači da progresija ne bi morala uvijek odgovarati i čestotnosti prefigiranih glagola. Naravno, prefigirani glagoli mogu biti višeznačni pa bi poučavati trebalo najprije značenje koje je bliže temeljnom prostornom značenju, čak i ako ono nije najčešće. Studentima i(li) učenicima HIJ-a značenja bi trebala biti predstavljena na jednostavan način te bi se trebala prikazati grafički, crtežom ili shemom. Predodžbena shema koja povezuje sva značenja trebala bi biti prikazana jednostavno, tako da ju učenici intuitivno razumiju i da ju mogu jednostavno dozvati u pamćenje kada se susretnu s novim značenjem. Također, složenost značenjske mreže trebala bi biti u skladu s razinom na kojoj se HIJ poučava – niže razine (A1 – B1 po ZEROJ-u) podrazumijevaju upoznavanje samo s temeljnim prostornim značenjem glagolskog prefiksa te s najučestalijim apstraktnijim značenjima, dok više razine (B2 – C2 po ZEROJ-u) podrazumijevaju detaljnije upoznavanje sa značenjskom mrežom te s činjenicom da se značenjske mreže glagolskih prefikasa mogu preklapati. Studenti i(li) učenici HIJ-a tijekom poučavanja ne bi trebali biti izloženi kompliciranoj lingvističkoj terminologiji niti bi trebali biti opterećeni razumijevanjem teorijskih pojmova (Ellis i Shintani 2015; Loewen 2015) dakle model treba biti osmišljen tako da teorija stoji u njegovoj pozadini, ali da se u praksi ne vidi.¹⁰

Prilikom poučavanja glagolske prefiksacije kognitivnolingvističkim modelom ne bi se smio izgubiti iz vida ni izuzetno važan odnos prefiksacije i glagolskoga vida. U dosadašnjim istraživanjima već se pokazalo da učenici i(li) studenti HIJ-a često automatski povezuju glagolski prefiks sa svršenošću (Udier, Mikelić Prera-

¹⁰ Iznimka od toga može biti poučavanje HIJ-u lingvistički jako dobro obrazovanih studenata, na primjer filologa ili lingvista koji vladaju lingvističkim pojmovljem. Način poučavanja treba se prilagođavati potrebama i obilježjima studenata i(li) učenika kojima je namijenjeno.

dović i Boras 2015). Prefiksacija, premda je prototipan način promjene glagolskoga vida, sama po sebi ne podrazumijeva svršenost i to bi studentima i(li) učenicima trebalo osvješćivati tako da ih se paralelno poučava i svršenim i nesvršenim prefigiranim glagolima. Također, sama svršenost treba bi se također poučavati kao vrsta značenja (Matovac 2015a).

Prednosti modela poučavanja značenja glagolskih prefikasa i prefigiranih glagola temeljenog na kognitivnolingvističkim postavkama bile bi u tome što bi se glagolska prefiksacija opisala kao sustavan, značenjski motiviran i strukturiran proces, a ne kao odraz jezične nasumičnosti. U okviru tog modela značenja se apstrahiraju i svode na jedinstvenu prostornu shemu, a prostorne sheme lako su usvojive i shvatljive jer se temelje na tjelesnom iskustvu koje je zajedničko svim ljudima. Prednost tog modela bila bi i u tome što bi se studente i(li) učenike HIJ-a upoznalo s konceptualizacijama koje stoje iza upotrebe pojedinog prefiksa, tj. što bi se studenta i(li) učenika učilo „razmišljati na hrvatskome“.¹¹ Ovladavajući značenjskom mrežom glagolskog prefiksa, student i(li) učenik trebao bi biti u stanju predvidjeti u kojim bi se kontekstima prefiks mogao koristiti, tj. predvidjeti s kojim se glagolima pojedini glagolski prefiks slaže, a s kojima ne. Time bi ovladavanje glagolskom prefiksacijom podrazumijevalo i ovladavanje tvorbenim obrascima hrvatskoga jezika i povećanje tvorbene produktivnosti studenta i(li) učenika HIJ-a.

Model poučavanja prefikasa utemeljen na kognitivnolingvističkom pristupu trebao bi, međutim, nadvladati i neke nedostatke koji se čine neizbježnima. Primjerice, kada je riječ o neprototipnim glagolima, tj. o glagolima kod kojih zajednička prostorna shema nije jasno uočljiva, model zahtijeva visoku sposobnost apstraktnog mišljenja i visoku razinu poznavanja jezika pa je stoga pogodan prije svega za više razine poučavanja HIJ-a (B2 – C2 po ZEROJ-u). Također, poneka kognitivnolingvistička objašnjenja poprilično su komplicirana te njihovo razumijevanje zahtijeva mnogo vremena i truda pa se čini da bi učenicima bilo jednostavnije i vremen-

¹¹ Prednosti kognitivnolingvističkoga modela u potpunosti su u skladu sa zadacima koje pedagoškoj gramatici pripisuje Taylor (2008: 59): „The function of a pedagogical grammar is to promote the learner’s insight into the foreign language system. In essence, promoting insight means reducing the perceived arbitrariness of the foreign language system. A person perceives something as arbitrary if he can see no reason why it should be as it is. For this reason, it is not enough to merely inform the learner that a particular element belongs to a given formal category and not to another, and thus behaves in this way rather than that, or to state that such-and-such an expression is grammatically correct while other wordings are grammatically incorrect. Rather, we need to explain to the learner why the foreign language should be as it is. [...] If the basic assumptions of the cognitive program are correct, it should be possible to realize the objective by bringing to the learner’s consciousness the conceptualizations conventionally associated with the structures of the foreign language.“

ski ekonomičnije neke primjere upotrebe prefigiranih glagola naučiti leksičkim pristupom (Bergovec 2007), tj. jednostavno ih upamtiti. Nadalje, glotodidaktički pristupi prema kojima je značenje to koje utječe na gramatiku nisu česti u nastavnoj praksi, ne samo poučavanja HIJ-a nego i drugih inih jezika, pa većina studenata i(li) učenika nije naviknuta na takav način poučavanja. Takav bi pristup mogao iznenaditi, a možda i obeshrabriti studente i(li) učenike koji su naviknuti tradicionalno poučavanje i očekuju ga.¹² Kao što primjećuje Taylor (2008: 59), izazov primjenjivanja kognitivnolingvističkih postavki u kontekstima poučavanja proizlazi upravo iz potrage za opisno prikladnim, intuitivno prihvatljivim i pristupačnim objašnjenjima značenjske motiviranosti jezičnih struktura.

4. Rasprava

Dva do sada osmišljena i u praksi provjerena pristupa poučavanju značenja glagolskih prefikasa i prefigiranih glagola – glagolocentrično poučavanje po modelu *glagoli u kontekstu* i prefiksocentrično poučavanje po modelu *prefiks po prefiks* – potvrđuju da je među stručnjacima koji se bave poučavanjem HIJ-a prepoznata potreba za razvojem i oblikovanjem učinkovita modela poučavanja glagolske prefiksacije. Postojeći modeli temelje se na opisima značenja prefikasa u postojećim gramatičkim priručnicima hrvatskoga jezika (Babić 1991; Barić i ostali 1997; Silić i Pranjković 2005) te na spoznajama koje proizlaze iz praktične primjene tih opisa. Dobra strana obaju postojećih modela upravo je ta što eksplicitno i dosljedno usmjeravaju pozornost studenta i(li) učenika HIJ-a na glagolske prefikse i upotrebu prefigiranih glagola te kod studenta i(li) učenika osvještavaju činjenicu da glagol i njegov prefiks zajednički oblikuju značenje glagola.

I jedan i drugi pristup poučavanju značenja glagolskih prefikasa i prefigiranih glagola imaju i svoja ograničenja. Kao što je rečeno, oba se oslanjaju na opise prefiksanih značenja i prefigiranih glagola koji se mogu naći u postojećim gramatičkim priručnicima i rječnicima te njihovi nedostaci proizlaze iz manjkavosti tih opisa. Didaktički su principi prije svega sustavnost i jednostavnost, a opisi značenja glagolskih prefikasa u postojećim gramatikama vrlo su divergentni, nedosljedni, često nerazumljivi te neprilagođeni neizvornim govornicima jer se oslanjaju na im-

¹² Hoće li se kognitivnolingvistički utemeljena objašnjenja upotrebljavati u procesu poučavanja i hoće li biti uspješna ovisi svakako i o tome kako poučavatelji poimaju gramatiku i njezinu ulogu (svi poučavatelji jezika ne poimaju gramatiku i njezinu ulogu na isti način, a upravo je poučavateljevo poimanje gramatike ono koje utječe na gotovo svaku njegovu odluku pri izradi silaba i zadataka i oblikovanju nastavnih aktivnosti).

plicitno razumijevanje karakteristično za izvorne govornike. Također, u opisima se ne razrađuje hijerarhija među različitim prefiksanim značenjima te se ne uspostavljaju poveznice među njima. Iz toga proizlazi da su takvi opisi vrlo ograničene primjenjivosti te da nisu odgovarajući temelj za izradu glotodidaktičkih materijala.

I u glagolocentričnom i u prefiksocentričnom modelu pokušavaju se prevladati nedostaci postojećih opisa značenja na kojima se temelje. Poučavanje po glagolocentričnome modelu, tzv. modelu *glagoli u kontekstu*, čini to tako što se ne usmjerava eksplicitno na značenje pojedinačnog prefiksa, već se usmjerava na glagolska gnijezda te naglašava razlike među različitim prefiguriranim glagolima tvorenim od istoga početnoga glagola. Na taj način uče se značenja više prefikasa odjednom, a često se zajedno pojavljuju i konkretna i apstraktna značenja prefiguriranih glagola odabrana prema načelu čestotnosti. Glagolocentrični pristup može biti zbunjujući za studente i(li) učenike HIJ-a jer se od njih očekuje istodobno usvajanje više prefikasa i više prefiksanih značenja, no njegova je prednost u tome što studente i(li) učenike ne opterećuje složenim objašnjenjima. Nedostatak je takva pristupa što se prefigurirani glagoli poučavaju leksički te se tako ne stvaraju uvjeti da ih učenici HIJ-a nauče samostalno proizvoditi. Međutim, zbog jednostavnosti model je pogodan za poučavanje na nižim razinama jezične kompetencije (A1 – B1 po ZEROJ-u). Prefiskocentrični model poučavanja, zvan model *prefiks po prefiks*, problem nedostatnih opisa u gramatičkim priručnicima pokušava prevladati tako što u poučavanju težište stavlja na kolokacije i upotrebne kontekste prefiguriranih glagola. Iako se značenja glagolskog prefiksa u tome modelu eksplicitno navode i objašnjavaju, doduše s različitom uspješnošću, nastoji se pronaći poveznica među različitim značenjima istoga prefiksa i izbjegava se tumačiti značenja bez uporabnog konteksta, na koji se taj model uvelike oslanja. Prefiksocentrični pristup ima prednost što je i sustavniji od glagolocentričnoga pristupa, no nedostatak mu je što znatno opterećuje leksičko pamćenje studenata i(li) učenika HIJ-a i zahtijeva visoku razinu morfološke i sintaktičke kompetencije pa je pogodan za primjenu na visokim stupnjevima jezične kompetencije (B2 – C2 po ZEROJ-u).

Zbog navedenih nedostataka opisa značenja glagolskih prefikasa u postojećim modelima, zbog kojih se ti modeli doživljavaju kao disperzni i nedovoljno sistematični, pojavila se potreba za izradom novog modela poučavanja značenja glagolskih prefikasa u nastavi HIJ-a koji bi bio strukturiraniji i koji bi zadovoljio potrebu za usustavljanjem i pojednostavnjivanjem opisa prefiksanih značenja tako da se značenja određenoga glagolskog prefiksa svedu na nekoliko osnovnih odrednica, što bi ih činilo lakše objašnjivima i lakše usvojivima.

Kognitivnolingvistički pristup glagolskim prefiksima svojom usmjerenošću na

temeljno prostorno značenje glagolskoga prefiksa i nastojanjem na ujedinjavanju svih različitih značenja pojedinoga glagolskog prefiksa u jedinstvenu značenjsku mrežu dobar je temelj za razvoj odgovarajućeg novog modela. Kognitivnolingvistički pristup pokazuje se kao superioran drugim pristupima jer glagolsku prefiksaciju uspijeva opisati kao sustavan i motiviran proces. Različita značenja istoga prefiksa dovode se u međusobnu vezu i povezuju putem jedinstvene prostorne predodžbene sheme – time se dostižu didaktička načela zornosti, sustavnosti i jednostavnosti. Također, budući da je u takvom pristupu tumačenje i najapstraktnijih značenja omogućeno putem konkretnih prostornih shema iz kojih je izvedeno, a koje se jednostavno mogu shvatiti i usvojiti, očekuje se da bi takav pristup trebao dati efikasnije i temeljitije rezultate u učenju i usvajanju prefiksanih značenja, a očekuje se i da ti rezultati budu dugoročniji te usmjereni ne samo na reprodukciju nego i na proizvodnju prefigiranih glagola jer se poučavanje temelji više na razumijevanju, a manje na zapamćivanju.

Naravno, prije sustavne izrade glotodidaktičkih materijala temeljenih na pretpostavkama kognitivne lingvistike potrebna su dodatna istraživanja, razrađivanja i provjeravanja primjenjivosti kognitivnolingvističkih postulata u glotodidaktičkoj praksi kako bi se potvrdila pretpostavljena primjenjivost tog modela u nastavi. Do sada postoji nekoliko eksperimentalnih istraživanja primjene kognitivnolingvističkih načela na poučavanje, primjerice na poučavanje prijedloga (Tyler, Mueller i Ho 2011; Lam 2009), a rezultati tih istraživanja upućuju na to da je model poučavanja utemeljen na kognitivnolingvističkim opisima jezika dugoročno učinkovitiji od klasičnih modela poučavanja. Matovac i Udier (2016) eksperimentalnim istraživanjem dokazali su da kognitivnolingvistički model poučavanja ima prednost nad prefiksocentričnim modelom poučavanja značenja glagolskih prefikasa i prefigiranih glagola u hrvatskome kao inom jeziku. Rezultati koji proizlaze iz toga istraživanja u skladu su s postojećim eksperimentalnim istraživanjima primjene kognitivnolingvističkih spoznaja u glotodidaktičkim kon-tekstima te jasno upućuju na potrebu za daljnjim proučavanjem mogućnosti upotrebe takva modela poučavanja.

5. Umjesto zaključka

Kvalitetan teorijskolingvistički opis jezika temelj je svake primijenjenolingvističke razrade, kao i svake glotodidaktičke primjene. S obzirom na svoju konkretnost, koherentnost, logičnost, jasnoću i zornost opisi jezičnih činjenica nastali u sklopu kognitivnolingvističke teorije, u konkretnom slučaju opisi značenja glagolskih prefikasa, korisni su i olakšavaju tumačenje značenja glagolskih prefikasa i prefigiranih glagola u nastavi HIJ-a. No treba istaknuti i da teorijski dobro utemeljen opis jezika

ne podrazumijeva uvijek učinkovitost u praktičnoj primjeni jer teorijske modele treba prilagoditi da bi se učinili upotrebljivima u praksi, u ovome slučaju u glotodidaktičkome okruženju. Uvjerljivost kognitivnolingvističkih opisa prefikslnih značenja te jasnoća i zornost objasnidbenih shema nastalih u sklopu tih opisa, a posebno njihova superiornost u odnosu na ostale lingvističke opise značenja glagolskih prefikasa, upućuju na zaključak da je riječ o teoriji s ozbiljnim potencijalom za glotodidaktičku primjenu te upućuje na to da će kognitivnolingvistički model poučavanja značenja glagolskih prefikasa i prefigiranih glagola biti učinkovitiji, a dugoročno i produktivniji i temeljitiji od klasičnih modela. Imajući to na umu, sljedeće aktivnosti koje stručnjaci za poučavanje HIJ-a trebaju poduzeti jesu praktična razrada kognitivnolingvističke teorije, odnosno dorada kognitivnolingvističkih opisa značenja prefikasa, glotodidaktička prilagodba tih opisa te njihova preoblika u nastavne materijale i udžbenike te, konačno, primjena kognitivnolingvističkog modela poučavanja značenja glagolskih prefikasa i prefigiranih glagola u poučavanju HIJ-a.

Literatura

- Anić, Vladimir. 1998. *Rječnik hrvatskoga jezika*. 3. izd. Zagreb: Novi Liber.
- Babić, Stjepan. 1991. *Tvorba riječi u hrvatskome književnome jeziku*. 2. izd. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Nakladni zavod Globus.
- Babić, Stjepan. 2002. *Tvorba riječi u hrvatskome književnom jeziku*. 3. izd. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Nakladni zavod Globus.
- Barić, Eugenija; Lončarić, Mijo; Malić, Dragica; Pavešić, Slavko; Peti, Mirko; Zečević, Vesna; Znika, Marija. 1997. *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Belaj, Branimir. 2008. *Jezik, prostor i konceptualizacija: shematična značenja hrvatskih glagolski prefiksa*. Osijek: Filozofski fakultet, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku.
- Bergovec, Marina (2007). „Leksički pristup u nastavi stranih jezika s posebnim osvrtom na hrvatski.“ *LAHOR: časopis za hrvatski kao materinski, drugi i strani jezik* (3): 53–66.
- Broccias, Cristiano. 2008. Cognitive linguistic theories of grammar and grammar teaching. U De Knop, Sabine; De Rycker, Teun (ur.), *Cognitive approaches to pedagogical grammar*, 67–90. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Brugman, Claudia. 1981. The story of *over*. Magistarski rad, University of California, Berkeley.
- Čilaš Mikulić, Marica. 2014. Zašto u IHJ-u eksplicitno poučavati glagole u kontekstu. Izlaganje na V. HIDIS-u (V. međunarodna znanstvena konferencija o hrvatskom kao

- drugom i stranom jeziku), Zagreb, 18.–20. prosinca 2014.
- Čilaš Mikulić, Marica; Gulešić Machata, Milvia; Udier, Sanda Lucija. 2008. *Razgovarajte s nama! Udžbenik hrvatskog jezika za više početnike*. Zagreb: FF press.
- Čilaš Mikulić, Marica; Gulešić Machata, Milvia; Udier, Sanda Lucija. 2011. *Razgovarajte s nama! Udžbenik hrvatskog jezika za niži srednji stupanj*. Zagreb: FF press.
- Čilaš Mikulić, Marica; Gulešić Machata, Milvia; Udier, Sanda Lucija. 2015. *Razgovarajte s nama! Udžbenik hrvatskoga kao drugoga i stranoga jezika za razinu B2*. Zagreb: FF press.
- Dickey, Stephen M. 2005. S-/Z- and the grammaticalization of aspect in Slavic. *Slovene Linguistic Studies* 5. 3–55.
- Dickey, Stephen M. 2012. Orphan prefixes and the grammaticalization of aspect in South Slavic. *Jezikoslovlje* 13(1). 71–105.
- Ellis, Rod; Shintani, Natsuko 2015. *Exploring language pedagogy through second language acquisition research*. New York: Routledge.
- Endresen, Anna; Janda, Laura A.; Kuznetsova, Julia; Lyashevskaya, Olga; Makarova, Anastasia; Nettet, Tore; Sokolova, Svetlana. 2012. Russian “purely aspectual” prefixes: Not so “empty” after all? *Scando-Slavica* 58(2). 231–291.
- „Hrvatski jezični portal.“ <http://hjp.novi-liber.hr/>.
- Jelaska, Zrinka; Opačić, Nives. 2005. Glagolski vid i vidski parovi. U Jelaska, Zrinka (ur.), *Hrvatski kao drugi i strani jezik*, 150–168. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Lakoff, George. 1987. *Women, fire, and dangerous things: What categories reveal about the mind*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Lam, Yvonne. 2009. Applying cognitive linguistics to teaching the Spanish prepositions *por* and *para*. *Language Awareness* 18(1). 2–18.
- Langacker, Ronald W. 2008. The relevance of Cognitive Grammar for language pedagogy. U De Knop, Sabine; De Rycker, Teun (ur.), *Cognitive approaches to pedagogical grammar*, 7–36. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Loewen, Shawn. 2015. *Introduction to instructed second language acquisition*. New York: Routledge.
- Matovac, Darko. 2015a. Značenjski opis glagolskog prefiksa *s-* u hrvatskom jeziku.“ U Belaj, Branimir (ur.), *Dimenzije značenja*, 165–188. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagrebačka slavistička škola.
- Matovac, Darko. 2015b. Kognitivnolingvistički pristup poučavanju glagolskih prefiksa u hrvatskom kao inom jeziku. Izlaganje na XXIX. međunarodnoj konferenciji Hrvatskog društva za primijenjenu lingvistiku „Metodologija i primjena lingvističkih istraživanja“, Zadar, 24.–26. travnja 2015.
- Matovac, Darko; Udier, Sanda Lucija. 2016. Istraživanje učinkovitosti poučavanja glagolske prefiksacije u nastavi hrvatskoga kao inog jezika kognitivnolingvističkom

- metodom. Izlaganje na XXX. međunarodnoj konferenciji Hrvatskog društva za primijenjenu lingvistiku „Jezik kao predmet proučavanja i jezik kao predmet poučavanja“, Rijeka, 12.–14. svibnja 2016.
- Robinson, Peter; Ellis, Nick C. (ur.). 2008. *Handbook of Cognitive Linguistics and Second Language Acquisition*. London: Routledge.
- Silić, Josip; Pranjković, Ivo. 2005. *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Zagreb: Školska knjiga.
- Šarić, Ljiljana. 2012. A cognitive semantic account of the prefix *uz-* in Croatian. *Jezikoslovlje* 13(1). 191–218.
- Šarić, Ljiljana. 2013. The verbal prefix *na-* in Croatian: A cognitive linguistic analysis. *Suvremena lingvistika* 75. 45–74.
- Šarić, Ljiljana. 2014a. Moving into, away, and where else? A semantic analysis of the verbal prefix *u-* in Bosnian/Croatian/Serbian. *Slavic and East European Journal* 58(2). 255–279.
- Šarić, Ljiljana. 2014b. *Prostor u jeziku i metafora: Kongnitivnolingvističke studije o prefiksima i prijedlozima*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
- Šarić, Ljiljana; Tchizmarova, Ivelina. 2013. Space and metaphor in verbs prefixed with *od-/ot-* ‘from’ in Bosnian/Croatian/Serbian and Bulgarian. *Oslo Studies in Language (OSLa)* 5(1). 1–27.
- Šonje, Jure (ur.). 2000. *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Školska knjiga.
- Taylor, John R. 2008. Some pedagogical implications of cognitive linguistics. U De Knop, Sabine; De Rycker, Teun (ur.), *Cognitive approaches to pedagogical grammar*, 37–66. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Tyler, Andrea; Mueller, Charles; Ho, Vu. 2011. Applying cognitive linguistic to learning the semantics of English *to*, *for* and *at*. An experimental investigation. *Vigo International Journal of Applied Linguistics* 8. 181–205.
- Udier, Sanda Lucija; Gulešić Machata, Milvia. 2014. *Razgovarajte s nama! Gramatika i pravopis hrvatskoga jezika s vježbama za razine B2-C1*. Zagreb: FF press.
- Udier, Sanda Lucija; Mikelić Preradović, Nives; Boras, Damir. 2015. Verb prefixes in teaching Croatian as a second language. Izlaganje na XXIX. međunarodnoj konferenciji Hrvatskog društva za primijenjenu lingvistiku „Metodologija i primjena lingvističkih istraživanja“, Zadar, 24.–26. travnja 2015.

Adrese autora:

Darko Matovac
Filozofski fakultet u Zagrebu
Ivana Lučića 3, HR-10000 Zagreb
E-mail: darko.matovac@gmail.com

Sanda Lucija Udier
Filozofski fakultet u Zagrebu
Ivana Lučića 3, HR-10000 Zagreb
E-mail: sanda.lucija.udier@gmail.com

APPROACHES TO TEACHING MEANINGS OF VERBALPREFIXES AND PREFIXED VERBS IN CROATIAN AS L2

In the first part of this paper two existing models of teaching meanings of verbal prefixes and the process of verbal prefixation in Croatian as a second and foreign language are discussed – the verb-centric model known as the *verbs in context model* and the prefix-centric model known as the *prefix by prefix model*. In addition to several positive aspects of these two models, their shortcomings are identified as well, and consequently the need for the development of a new model of teaching verbal prefixation in Croatian as a second and foreign language is recognized. The paper proposes a new model based on the description of verbal prefixes and their uses as produced within cognitive linguistics theoretical framework. It can be presupposed that this newly devised model will be superior to the previous two models since it is more concrete, simple, logic and clearer concerning the presentation of the process of verbal prefixation.

Keywords: verbal prefixes; prefixed verbs; Croatian as a second and foreign language; language teaching; cognitive linguistics based teaching.